

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds Universitet

Anna Brandt

Tillräknelighet för straffansvar

En komparativ studie av Sveriges och Norges tillämpning av ett
tillräknelighetskrav

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på Juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Joel Eriksson

Termin: HT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Avgränsning	5
1.3 Metod och perspektiv	6
1.4 Material	6
1.5 Forskningsläge	7
1.6 Disposition	8
2. BAKGRUND	8
2.1 Tillräknelighetsbegreppet	8
2.2 Skuldprincipen och tillräknelighet	9
2.3 Allmän och individualprevention	10
2.4 Den klassiska och positiva straffrättsskolan	10
3. TIDIGARE LAGREGLERING	12
3.1 Tillräknelighetskravet i svensk rätt	12
3.2 Tillräknelighetskravet i norsk rätt	13
4. GÄLLANDE RÄTT	15
4.1 Sverige och samtida utredningar om tillräknelighet	15
4.2 Norge och samtida utredningar om tillräknelighet	17

5. ANALYS	18
6. AVSLUTANDE KOMMENTAR	22
BILAGA A	24
BILAGA B	25
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	27

Summary

This paper inquires through a comparative study, the concept of sanity and insanity in criminal law in Sweden and Norway. It has proven difficult to reach an inclusive and satisfactory definition of what ‘insanity’ implies. Instead, the law has attempted to identify situations that can account for ‘insanity’: such as when the perpetrator is unable to perceive reality in a ‘sane’ way or to understand the implications of their actions. Norwegian law holds that a person must be proven ‘sane’ throughout course of criminal action in order to be subject to criminal liability. The rule is based on a medical principle, which means that the court and experts in psychiatry focus on the medical condition of the offender.

In Swedish law, on the other hand, the legal principle of sanity was removed with the introduction of the Criminal Code in 1965. This has resulted in perpetrators who suffer from a serious mental disorder can be sentenced to criminal responsibility, just like healthy offenders. The court makes an assessment of the perpetrator's responsibility and imputability sentence.

This study finds that Sweden is unique for not require sanity for criminal liability. The Swedish Criminal Code still perceive the imputability of the perpetrator but for that to be possible the offender has to be proven guilty for the criminal act which is different from the way Norway treats the group of offenders deemed ‘insane’. The Swedish Government has appointed several investigations in order to impose imputability as a criminal condition. One of the principle arguments that have been put forward from those investigations is that the ‘fault principle’ is not maintained in the current legal system. The fault principle posits that a person should be held accountable for their criminal actions. However, a person who can be deemed insane while committing the crime cannot be considered agent of its actions, and hence the ‘fault principle’ does not apply.

Despite many attempts of reintroducing imputability as a criminal condition, the Swedish regulation has not changed. It is thus possible to conclude that the Swedish Criminal Code constitute an alternative way of approaching the complicated legal issue of imputability.

Sammanfattning

Denna uppsats handlar om begreppet tillräknelighet och hur detta ser ut i svensk och norsk rätt. Den komparativa metoden har använts för att kunna presentera likheter och skillnader gällande kravet på tillräknelighet i svensk och norsk rätt. Den komparativa metoden ska även syfta till en ökad förståelse för varför Sverige inte längre uppställer krav på tillräknelighet för straffansvar.

Tillräknelighet har varit en brottsförutsättning i svensk rätt men togs bort i samband med införandet av Brottsbalken 1965. För att bedöma huruvida en gärningsperson inte är tillräknelig tittar rätten på personens förmåga att uppfatta verkligheten på ett realistiskt sätt. Sjukdomar av psykotisk karaktär är ett bra exempel på tillstånd som leder till otillräknelighet.

Sverige dömer alltså en gärningsperson som lider av en allvarlig psykisk störning till straffrättsligt ansvar och lagöverträdarens tillräknelighet beaktas istället vid valet av påföljd. Norsk straffrätt anser däremot att det är orimligt att en otillräknelig gärningsperson ska hållas straffrättsligt ansvarig för sina handlingar. Norge beaktar därför en lagöverträdarens tillräknelighet i ansvarsledet och är hon otillräknelig går hon fri från straffansvar.

Borttagandet av tillräknelighet för straffansvar i svensk rätt har ersatts av ett relativt fängelseförbud för gärningspersoner som varken haft förmåga att förstå innebörden av sina handlingar eller haft en realistisk uppfattning av verkligheten. Den norska regeln om tillräknelighet utgår från den medicinska principen där gärningspersonens sjukdomstillstånd är centralt. Föreligger symptom för en psykotisk sjukdom kan lagöverträdaren inte tillmätas straffrättsligt ansvar.

Ett flertal utredningar har tillsatts för att utreda om Sverige bör återinföra tillräknelighet för straffansvar, eftersom skuldprincipen inte upprätthålls med nuvarande reglering. Ingen av utredningarna har medfört någon förändring och Sveriges nuvarande reglering kan därför innebära en alternativ lösning på denna problematiska straffrättsfråga.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Innst. O.	Inställning til Odelstinget
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp	Odelstingsproposisjon
SL	Straffeloven
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
Prop.	Proposition

1. Inledning

Den 22 juli 2011 utsattes Norge för det värsta terrordådet i landets historia då en ensam gärningsman, Anders Behring Breivik dödade 77 människor.¹ När rättegången inleddes i april 2012 ställde sig allmänheten frågan huruvida han skulle betraktas som tillräknelig eller inte. Straffrättsligt tillräknelig är den som förstår innebörden av sina handlingar och kan kontrollera dessa. Kan ett brott av detta slag verkligen begås av en fullt frisk människa?

Den norska tingsrätten fastslog att Breivik var tillräknelig, trots motstridiga utlåtanden från sakkunniga inom psykiatrin som hävdade motsatsen. Domen blev 21 års förvaring.²

Regler som medför straffrihet för otillräkneliga gärningspersoner finns nästan i världens alla länder där skuldprincipen är stark förankrad.³ Denna princip stadgar *inget straff utan skuld* och den gemensamma uppfattningen har varit att personer som inte anses tillräkneliga ska gå fria från straffansvar. Om Breivik hade prövats i svensk rätt hade frågan om tillräknelighet och otillräknelighet inte ställts i första hand. Sverige och Norge har alltså olika synsätt i denna fråga.

1.1 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med denna uppsats är att få en ökad förståelse av tillräknelighetsläran som förutsättning för straffansvar i svensk rätt. I en utredning som kom 2012 framhävs en tydlig vilja att återinföra ett tillräknelighetskrav svensk rätt. Uppfattningarna är olika och i ett yttrande till utredningen anser professorn Henrik Belfrage att det är ironiskt att införa ett tillräknelighetskrav i svensk rätt eftersom Norge, efter Breivik-rättegången

¹ RG 2012 s. 1153.

² NOU 2014:10 s. 188.

³ SOU 1996:185 s. 493.

började diskutera om det är dags att överge detta.⁴ För att få mer klarhet kring betydelsen av ett tillräknelighetskrav för straffansvar kommer jag därför besvara följande frågor:

- Varför uppställer Sverige inte något krav på tillräknelighet för straffansvar?
- Hur ser kravet på tillräknelighet ut i Norge jämfört med Sverige?

1.2 Avgränsning

Materialet kring tillräknelighetsläran är mycket omfattande och jag har därför valt att enbart fokusera på tillräknelighetsbegreppet när det rör sig om personer som befunnit sig i ett psykotiskt tillstånd. Materialinsamlingen har därför skett utifrån de situationer som rör gärningspersoner som har befunnit sig i ett psykotiskt tillstånd. Tillräknelighetskravet gällande minderåriga, tillfällig sinnesförvirring och personer som agerat under självförvållat rus kommer därför inte omfattas. Det är ett ämne som är starkt förankrat med påföljdsfrågan och även särreaktionerna som rättspsykiatrisk vård och särskild utskrivningsprövning. Det kommer dock inte läggas något fokus på påföljdssystemet i denna uppsats då det skulle blivit för omfattande. När det kommer till den historiska bakgrunden av tillräknelighetskravet i svensk rätt tar den avstamp i strafflagen 1864 och framåt. För den norska historiska bakgrunden är det Strafflagen 1902 och framåt som beaktas.

⁴ Belfrage, Henrik, Betänkandet *'Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd'*

1.3 Metod och perspektiv

Uppsatsen utgår från den rättsdogmatiska metoden där syftet är att fastställa gällande rätt i dels svensk, dels norsk rätt utifrån förarbeten, lagtext och doktrin.⁵ För att sedan få en djupare förståelse för tillräknelighetsläran i svensk rätt kommer ett komparativt perspektiv användas för att jämföra och analysera eventuella skillnader och likheter mellan de båda ländernas rättssystem. Det kommer vara en funktionsinriktad komparation som främst fokuserar på tillräknelighetskravets faktiska funktion.⁶ Anledningen till varför jag valt att jämföra Sveriges tillräknelighetslära med Norge är främst för att Sverige och Norge under många år haft gemensamma lagstiftningsarbeten och tillhör den nordiska rättsfamiljen, men också för att vi tillhör samma kulturkrets där både språk, historia och kultur utvecklats nära varandra.⁷

1.4 Material

Materialet som rör ämnet för min uppsats är omfattande och jag har därför varit tvungen att avgränsa mig även i sökandet efter material. Jag har främst använt mig av norska och svenska lagförarbeten. För att få en djupare och tydligare förståelse för den norska rätten har jag tagit hjälp av Johannes Andenæs lärobok i allmän straffrätt.⁸ Norska förarbeten hänvisar till hans lärobok vilket medför att min framställning av norsk rätt kan stödjas på hans kunskap. Jag har valt att även ta med två bilagor där jag sammanställt hur regeln om tillräknelighet sett ut dels i norsk, dels i svensk rätt. Förhoppningen är att dessa ska kunna öka förståelsen för hur utvecklingen av regeln har sett ut och utvecklats över tid och dessutom om norsk och svensk rätt liknar varandra.

⁵ Nääv och Zamboni (2018) s. 21 f.

⁶ Zweigert och Kötz, (1998) s. 277.

⁷ Zweigert och Kötz, (1998) s. 284.

⁸ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016).

När jag presenterar skuldprincipen och straffrättsteorierna har jag valt att källhänvisa till både norsk och svensk doktrin och lagförarbeten. Anledningen är att det ska medföra en uppfattning om att svensk och norsk rätt delar samma uppfattning.

1.5 Forskningsläge

Diskussioner kring ett eventuellt återinförande av tillräknelighetskavet i svensk rätt har diskuterats sedan införandet av Brottsbalken 1965. Frågan har varit upp i tre utredningar: *Straffansvarets gränser*, *Psykiisk störning, brott och ansvar* och *Psykiatrin och lagen - tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd*.⁹ I Sverige har Suzanne Wennberg, Nils Jareborg som är professorer emeritus inom juridik berört frågan återkommande i artiklar och doktrin.

Den norska tillräknelighetsläran har även den varit under diskussion i många år men det var främst efter Breivik-rättegången som den norska tillräknelighetsläran ifrågasattes genom att en utredning tillsattes: *Skylde, sakkyndighet og samfunnsvern*.¹⁰ Linda Gröning är en professor vid Universitetet i Bergen och efter en framstående artikel om frågorna kring tillräknelighet i norsk rätt blev hon utvald att arbeta med utredningen som gjort ett omfattande arbete kring tillräknelighetsläran i norsk rätt.¹¹

⁹ SOU 1996:185 SOU 2002:3, SOU 2012:17.

¹⁰ NOU 2014:10.

¹¹ Gröning, Linda 'Tilregnelighet og utilregnelighet: begreper og regler', (2015).

1.6 Disposition

Denna uppsats kommer i ett bakgrundskapitel först redogöra för vad begreppet tillräknelighet innebär. I samma kapitel kommer även skuldprincipen, allmän och individualprevention samt den klassiska och positiva straffrättsskolan kort att presenteras. I avsnitt 3 presenteras den tidigare lagstiftningen av tillräknelighet i svensk och sedan norsk rätt. Gällande rätt presenteras kortfattat i avsnitt 4 med inslag av det som framkommit av nyare utredningar på området som idag inte medfört någon lagändring på den gällande rätten. Skillnader och likheter som uppdagas under uppsatsens gång kommer sedan att presenteras i analysen och förhoppningsvis blir det tydligare varför Sverige inte uppställer något krav på tillräknelighet för straffansvar. Sist i uppsatsen kommer en avslutande kommentar.

Det finns bifogat två bilagor, (Bilaga A och Bilaga B) som skildrar hur regeln om tillräknelighet sett ut i svensk och norsk rätt. Där finns regeln som behandlat tillräkneligheten i svensk respektive norsk rätt. Med hjälp av bilagorna bör läsaren kunna se utvecklingen och förändringen av regelns tillämpningsområde och förhoppningsvis få en ökad förståelse för ämnet i uppsatsen.

2. Bakgrund

2.1 Tillräknelighetsbegreppet

”Tillräknelighet är detsamma som att vara vid sina sinnesfulla bruk, eller: tillräknelig är den, som kan skilja mellan rätt och orätt //..// den som inser sina handlingars rättsliga betydelse”.¹² Den som alltså är i tillräckligt gott psykiskt tillstånd för att bedöma och ta ansvar för sina handlingar är tillräknelig.¹³

¹² Kinberg (1914) s. 3.

¹³ NE, se *tillräknelig*.

I svensk rätt har otillräkneliga lagöverträdare i första hand varit personer som har befunnit sig i ett psykotiskt tillstånd och som inte har kunnat värdera verkligheten på ett realistiskt sätt, men även schizofreni och invalidiserande personlighetsstörningar omfattas.¹⁴ Hur lagtexten varit utformad för de otillräkneliga lagöverträdarna återfinns i Bilaga A.

Den norska definitionen för straffrättslig tillräknelighet förutsätter en viss grad av psykisk hälsa och mognad hos gärningspersonen för att vara straffrättsligt tillräknelig. Personer som är otillräkneliga anses inte ha skuldförmåga och kan således inte straffas för sina handlingar.¹⁵ Det är främst personer i psykotiska tillstånd vilket innebär att de saknar förmåga att på realistiskt sätt värdera omvärlden men även personer som är medvetlösa, eller har en hämning i förståndets utveckling.¹⁶

Hur lagtexten varit utformad för de otillräkneliga lagöverträdarna i norsk rätt återfinns i Bilaga B.

2.2 Skuldprincipen och tillräknelighet

Skuldförmåga enligt norsk rätt, förutsätter likt svensk rätt: inget straff utan skuld och det är enbart den gärningsperson som kan rå över sin gärning som ska hållas straffrättsligt ansvarig. Skuldprincipen är också nära förknippad med konformitetsprincipen som stadgar att enbart den som haft kunskap och förmåga att följa och rätta sig inför lagen ska hållas ansvarig för sina handlingar.¹⁷

I norsk rätt bedöms den tilltalades tillräknelighet i ansvarsledet och förenklat kan det beskrivas som att en otillräknelig gärningsperson går fri från ansvar om otillräknelighet föreligger vid handlingstidpunkten.¹⁸

I svensk rätt beaktades tillräkneligheten i ansvarsledet men i samband med införandet av Brottsbalken överflyttades bedömningen till påföljdsledet.¹⁹

¹⁴ Prop. 1990/91:58 s. 86.

¹⁵ Store norske leksikon, se *strafferettslig tilregnelighet*.

¹⁶ NOU 1974:17 s. 11.

¹⁷ SOU 2012: 17 s. 523. Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 75.

¹⁸ NOU 2014:10 s. 44.

¹⁹ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 272.

2.3 Allmän och individualprevention

En syn på straffets funktion är att det ska fungera allmänpreventivt. Medborgarna ska alltså avhålla sig från att begå brott eftersom straffet är avskräckande.²⁰ För att hotet om straff ska verka avskräckande förutsätts det att gärningspersonen har förmågan att förstå straffrisken för en handling och lagöverträdare som lider av en allvarlig psykisk störning kan ha en avsaknad av en sådan förståelse, vilket medför att det kan vara mindre motiverande och betydelsefullt att straffa denna grupp av gärningspersoner.²¹

Individualprevention ser optimistiskt på människan och i samband med utvecklingen inom psykiatrin på 1900-talet var det lagöverträdarens personliga egenskaper som låg till grund för straffbedömningen i avsikt att hindra den tilltalade att begå framtida brott.²² Detta förknippas med tiden då behandlingsoptimismen stod i centrum och ett fängelsestraff inte ansågs lika motiverat för den grupp som behövde vård.²³

Allmänprevention syftar till att lära medborgarna om vad som är rätt och fel, samtidigt som individualprevention istället intresserar sig för vad som orsakat att personen begått den straffbara handlingen och om det finns möjlighet att behandla gärningspersonen.²⁴

2.4 Den klassiska och positiva straffrättsskolan

Den klassiska straffrättsskolan bygger på en indeterministisk syn. Det innebär att människan anses ha en fri vilja och kan därför välja mellan gott och ont. Väljer hon att begå en brottslig gärning är hon moraliskt ansvarig för sitt val.²⁵

²⁰ Jareborg & Zila (2017) s.76.

²¹ SOU 1996:185 s. 492; Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016). s. 87.

²² Jareborg & Zila (2017) s. 84; Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016). s. 90 f.

²³ Jareborg & Zila (2017) s. 86.

²⁴ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016). s.70.

²⁵ SOU 2012:17 s. 532; Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 68.

Uppfattningen är att den friska gärningspersonen kan välja sina handlingar, samtidigt som den psykiskt sjuka inte kan detta. Det är på denna grund som en otillräknelig gärningsperson inte ska straffas eftersom hon inte med fri vilja har kunnat välja sina handlingar.²⁶ Begrepp som är metafysiskt²⁷ laddade, såsom: ansvarsförmåga, tillräknelighet och skuld är förankrade i den klassiska skolan.²⁸

Den positiva straffrättskolan förknippas med determinism, som är indeterminismens motpol. Detta synsätt hävdar att allt som sker, sker av redan angivna orsaker och av denna anledning finns det ingen fri vilja eller moraliskt ansvar.²⁹ Ett brott ska här behandlas som ett socialt fenomen där behandlingstanken är central för otillräkneliga lagöverträdare.³⁰

Olof Kinberg var en stark anhängare av den positiva skolan som förkastade tillräknelighetsläran i svensk rätt.³¹ Han ansåg att termer såsom vilja, skuld och vedergällning var metafysiska begrepp som saknade förankring i den verkliga världen.³² Han hävdade att eftersom människan är deterministisk är hon också socialt ansvarig för sina handlingar oberoende av psykisk sjukdom. En psykisk sjukdom medför alltså inte något undantag från straffrättsligt ansvar men bör beaktas för utformningen av påföljderna för gruppen som beaktas otillräkneliga.³³

²⁶ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 292.

²⁷ NE, se *metafysik*.

²⁸ Belfrage, Henrik 'Nymoralismen i svensk straffrättsdebatt', (1986).

²⁹ NE, se *indeterminism*.

³⁰ SOU 2012:17 s. 532.

³¹ Strahl, Ivar: 'Olof Kinberg.', (1960).

³² Kinberg (1914) s. 45.

³³ Kinberg (1914) s. 44.

3. Tidigare lagreglering

3.1 Tillräknelighetskravet i svensk rätt

1864-års strafflag uppställde ett tillräknelighetskrav i 5 kap 5§. Det var den regel som omfattade personer som var afvita³⁴ eller då personen saknade förståndets bruk genom ålderdomssvaghet eller sjukdom.³⁵ En sådan person skulle vara strafflös eftersom hon var otillräknelig och regeln gav upphov till begreppet ”femfemma”.³⁶ Regeln betraktades som en straffrihetsregel.³⁷

Under 1900-talet tillsattes en utredning: *Strafflagberedningens betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser*.³⁸ Den undersökte bland annat om det gick att avgränsa vilka situationer som skulle omfattas av strafflagens tillräknelighetsbestämmelse. Resultatet blev ett införande av ett orsakssamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet.³⁹

Brottsbalken ersatte Strafflagen 1965 och den utvecklades i en tid då kriminalpolitiken vände den klassiska straffrättsskolan ryggen och den positiva skolan blev allt mer intressant.⁴⁰ Tillräknelighetsläran ansågs alltså ha spelat ut sin roll, människans fria vilja var en illusion och med inspiration från den positiva straffrättsskolan togs tillräknelighetskravet för straffansvar bort i Brottsbalken.⁴¹ En psykisk sjuk lagöverträdare skulle nu hållas ansvarig för sina handlingar likt en frisk lagöverträdare. Hennes ”tillräknelighet” skulle istället beaktas i påföljdsledet genom ett fängelseförbud för denna grupp.⁴²

Begreppet ”allvarlig psykisk störning” infördes i Brottsbalken 1991 och blev ett juridiskt samlingsbegrepp för samtliga psykiska sjukdomar.⁴³

³⁴ Betydelse: ”från vettet”.

³⁵ SOU 1996:185 del II, s. 267.

³⁶ SOU 1996:185 s. 493.

³⁷ SOU 1996:185 s. 519.

³⁸ SOU 1942:59.

³⁹ SOU 1942:59 s. 83.

⁴⁰ KungL Maj:ts Prop. 1962:10 del C s. 10.

⁴¹ SOU 1996:185 s. 278 f.

⁴² KungL Maj:ts Prop. 1962:10 del B s. 404.

⁴³ Prop. 1990/91:58 s. 86.

Bedömningen huruvida den psykiska störningen var allvarlig skulle nu bestämmas utifrån sjukdomens art och grad.⁴⁴

Fängelseförbudet stadgade att gärningspersoner som begått ett brott under en allvarlig psykisk störning inte fick dömas till fängelse. Denna bestämmelse fick emellertid kritik för att den kunde leda till oproportionerliga resultat då en tilltalad som begått en brottslig gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning inte kunde dömas till fängelse, samtidigt som det inte gick att döma till psykiatrisk vård om den tilltalade var ”frisk” vid domstillfället. Detta resulterade i att det var skyddstillsyn och villkorlig dom som blev alternativen för påföljd.⁴⁵ Det medförde i sin tur att det blev svårt att utdöma en tillräcklig påföljd om brottet var allvarligt.⁴⁶ En utredning tillsattes för att utreda regelns funktion och resultatet blev den lydelse vi har idag.

3.2 Tillräknelighetskravet i norsk rätt

Norsk rätt har också en lång historia av att uppställa regler kring gärningspersoner som är otillräkneliga.⁴⁷ Johs Andenæs⁴⁸ som var en norsk rättsvetenskapsman skrev mycket om tillräknelighet och han underströk vikten av att hålla denna grupp gärningspersoner fria från straffansvar:

”I alle siviliserte land har man regler om at dyptgående abnormtilstander i gjerningsøyeblikket fritar for straff. Gjerningsmannen sies i så fall å være utilregnelig.”⁴⁹

Hur tillräknelighetsläran skulle utformas i norsk rätt har varit beroende av vilken princip lagstiftaren använt sig av. Principerna har successivt utvecklats och idag är de tre till antalet: den medicinska, psykologiska eller den blandade principen.⁵⁰

⁴⁴ SOU 1996:185 sida. 498.

⁴⁵ Prop. 2007/08:97 s. 19 f.

⁴⁶ SOU 2012:17 s. 511.

⁴⁷ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 287.

⁴⁸ Johannes Bratt Andenæs, förkortas till Johs. Andenæs.

⁴⁹ Andenæs, Johs 'Grunnlaget for utilregnelighetsreglene', (1971).

⁵⁰ NOU 2014:10 s. 415.

Den medicinska principens tillräknelighetslära innebär att gärningspersonen är fri från ansvar om det kan konstateras att hon lider av en sjukdomsdiagnos som medför otillräknelighet vid handlingstidpunkten. Denna bedömning gör domstolen med hjälp av sakkunniga inom psykiatri.⁵¹ Diagnosen som sådan är inte avgörande. Det krävs att de psykotiska symptomen ska vara framträdande och allvarliga för att otillräknelighet ska föreligga. Det uppställs inte något krav på kausalsamband mellan sjukdomen och den straffbara handlingen.⁵²

Enligt den psykologiska principen⁵³ tittar rätten på gärningspersonens förmåga att fritt välja sitt handlingsätt. Rätten ska istället beakta om lagöverträdaren hade självinsikt och förmågan att fritt välja sina handlingar. Det föreligger ett orsakssamband om den tilltalade på grund av sitt sinnestillstånd inte förstod innebörden av sina handlingar eller fritt kunde välja att begå en alternativ handling till den brottsliga.⁵⁴

Den blandade principen uppställer dels ett psykologiskt, dels ett medicinskt krav vid bedömningen av tillräknelighet. Gärningspersonen ska befinna sig i ett sjukdomstillstånd som medför otillräknelighet, samt att det ska föreligga kausalitet mellan sjukdomen och den straffbara handlingen.⁵⁵

Tillräknelighetsläran i Strafflagen från 1902 grundades på den blandade principen men övergav denna i en lagändring 1929 för att helt övergå till den medicinska principen.⁵⁶ Inför denna lagändring diskuterades även kausalsambandet mellan handlingen och sinnessjukdomen. Uppfattningen var att en psykisk sjukdom påverkar hela gärningspersonens tillstånd och att det aldrig med säkerhet kan konstateras att det är sjukdomen som medför handlingen.⁵⁷ Utredningen ansåg därför att rätten ska döma till den tilltalades fördel om det föreligger tvivel.⁵⁸ Det har framkommit ett argument för ett införande av ett krav på kausalitet eftersom vissa psykiska sjukdomar enbart

⁵¹ NOU 1983:57 s. 172.

⁵² Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 304.

⁵³ Kallas även för den *metafysiska principen*.

⁵⁴ Ot.prp. nr. 87 (1993–1994) sida 31.

⁵⁵ NOU 1983:57 s. 172.

⁵⁶ NOU 1974:17 s. 160.

⁵⁷ NOU 1974:17 s. 163 f.

⁵⁸ Ibid.

påverkar en liten del av sinnet och att det på denna grund skulle vara oproportionerligt att inte utkräva straffansvar⁵⁹

Begreppet sinnessjuk ersattes med psykotisk 1997 och trädde i kraft först 2002. Syftet med ändringen var att begreppet skulle överensstämma med psykiatrisk vetenskap och det blev således en mer tidsriktig definition av sinnessjuk som faller under begreppet *psykotisk*.⁶⁰

4. Gällande rätt

4.1 Sverige och samtida utredningar om tillräknelighet

Regeln om påföljdsval för personer med en allvarlig psykisk störning fick en annan lydelse 2008. Det absoluta fängelseförbudet som fått kritik togs bort och ersattes med en regel som idag innebär en presumtion mot fängelse.⁶¹ I första hand ska alltså en annan påföljd än fängelse väljas, men om det av hänsyn till brottets straffvärde föreligger synnerliga skäl och som motsvarar ett fängelsestraff på fyra år, samt ett begränsat behov av psykiatrisk vård kan fängelse utdömas.⁶²

Denna förändring har inneburit att de otillfredsställande resultat som den tidigare lydelsen kunde leda till delvis har avhjälpes eftersom det nu finns en möjlighet att utdöma mer proportionerliga påföljder om ett allvarligt brott har begåtts eftersom lagöverträdaren kan dömas till fängelse.⁶³

Det andra stycket i nuvarande lydelse syftar till att omfatta ”de mest psykiskt störda” och stadgar att fängelseförbud fortfarande ska råda i de situationer när gärningspersonen handlat under påverkan av en allvarlig psykisk

⁵⁹ Innst. O. nr. 34 (1996–1997) s. 4; NOU 1990:5 s. 46.

⁶⁰ Ot.prp.nr. 87 (1993–1994) s. 26 f.

⁶¹ Prop. 2007/08:97 s. 19 f.

⁶² Prop. 2007/08:97 s. 46.

⁶³ Prop. 2007/08:97 s. 22.

störning.⁶⁴ Sjukdomstillståndet ska ha medfört att hon saknat förmågan att förstå handlingens innebörd eller att ha kunnat anpassa sig därefter. Hon kan då överlämnas till rättspsykiatrisk vård.⁶⁵ Det krävs fortfarande att kausalitet kan styrkas genom att det abnormala tillståndet haft en avgörande betydelse för den tilltalades handlingssätt för att regeln om fängelseförbud ska kunna tillämpas.⁶⁶

Sedan borttagandet av tillräknelighetskravet har det tillsatts flera utredningar och samtliga utredningar har antytt att ett tillräknelighetskrav åter bör införas i svensk rätt.⁶⁷

I den senaste utredningen från 2012 är främst arbetet för ett införande av ett tillräknelighetskrav centralt.⁶⁸ Ett återinförande av ett tillräknelighetskrav skulle innebära att tillräkneligheten bedöms i ansvarsledet och innan uppsåtsbedömningen.⁶⁹ Utredningen kritiserar nuvarande reglering vad gäller uppsåtsbedömningen för de psykisk störda lagöverträdarna. En fällande dom ger nu möjligheten för rätten att överlämna den tilltalade till rättspsykiatrisk vård, samtidigt som en friande dom inte ger någon möjlighet till varken vård eller åtgärder som syftar till att skydda samhället från en eventuellt farlig person. Detta kan resultera i att rätten alldeles för enkelt anser att uppsåt föreligger.⁷⁰

Trots att det absoluta fängelseförbudet som kunde leda till otillfredsställande resultat upphävdes och ersattes med en presumtion mot fängelse anser utredningen att nuvarande reglering inte är hållbar, då en gärningsperson som helt saknar förmåga att uppfatta världen på ett realistsikt sätt fortfarande kan hållas straffrättsligt, vilket inte är rimligt.⁷¹ Behovet att återinföra ett tillräknelighetskrav är därför nödvändigt och det skulle dessutom främja framtida internationella samarbeten eftersom Sverige nästintill är ensamt i världen med att inte ha ett krav på tillräknelighet som en brottsförutsättning.⁷²

⁶⁴ Prop. 2007/08:97 s. 24 f.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Prop. 2007/08:97 s. 9.

⁶⁷ SOU 2002:3; SOU 2012:17; Prop. 2007/08:97.

⁶⁸ SOU 2012:17 s. 35.

⁶⁹ SOU 2012:17 s. 564.

⁷⁰ SOU 2012:17 s. 512.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

4.2 Norge och samtida utredningar om tillräknelighet

Norsk strafflag omarbetades 2005, trädde i kraft 2015 och ersatte då strafflagen från 1902.⁷³ Den bygger fortfarande på den medicinska principen där rätten utser sakkunniga inom psykiatri för att kunna bedöma om gärningspersonen är tillräknelig eller inte.⁷⁴ Huvudregeln är att otillräknelighet vid handlingstidpunkten leder till strafffrihet och detta gäller även om den tilltalade är frisk vid domstillfället.⁷⁵ Situationen är inte sådan att en person som är otillräknelig går fri, utan det finns möjlighet överlämna en otillräknelig gärningsperson till psykiatrisk tvångsvård om det föreligger hot mot samhället eller personers liv och hälsa.⁷⁶ Det har i modern tid blivit svårare att dra gränsen mellan psykotisk och icke-psykotiskt. Medicinering kan dämpa symptomen vilket medför att en gärningsperson inte betraktas som otillräknelig vid handlingstidpunkten eftersom det krävs en viss tyngd av psykotiska symptom.⁷⁷

Efter Breivik-rättegången ställdes den norska tillräknelighetsläran på sin spets eftersom ett konstaterade att Breivik var otillräknelig skulle innebära att han inte ansågs vara ansvarig för sin gärning, vilket i sin tur ansågs oproportionerligt med hänsyn till det begångna brottet.⁷⁸ Utredningen som tillsattes hade därför i uppgift att bedöma huruvida den medicinska principen hade spelat ut sin roll och offerperspektivet stod i centrum.⁷⁹

Kritiken som anfördes mot den medicinska principen var bland annat att sakkunniga fick för stort inflytande över bedömningen av gärningspersonens tillräknelighet.⁸⁰ Problemet har varit att sakkunniga tolkar

⁷³ Straffelovens ikraftsettingslov (2015) hefte 6 s. 864.

⁷⁴ NOU 2014: 10 s. 47.

⁷⁵ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 293.

⁷⁶ NOU 2014:10 s. 307; Se straffeloven § 30; Straffeloven § 62.

⁷⁷ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s 304.

⁷⁸ NOU 2014:10 s. 36.

⁷⁹ NOU 2014:10 s. 22; NOU 2014:10 s. 422.

⁸⁰ NOU 2014:10 s. 21.

psykotisk enligt den medicinska definitionen som även omfattar de personer som är symtomfria på grund av medicinering.⁸¹

Slutsatsen blev att regeln om tillräknelighet *också* fortsättningsvis skulle grundas på den medicinska principen, trots kritik.⁸² Men utredningen kom fram till att sakkunniga nu enbart ska informera rätten om symptomen för en psykisk sjukdom och inte bedöma huruvida lagöverträdaren är tillräknelig, den bedömningen är upp till rätten.⁸³

Syfte med utredningen var att bedöma huruvida den medicinska principen spelat ut sin roll. De kom fram till att eftersom den psykologiska och blandade principen grundar sig på metafysiska begrepp är den medicinska principen därför att föredra enligt norsk rätt.⁸⁴ Den medicinska principen har varit grund för bedömningen i norsk rätt sedan 1929 och den är förankrad i empirisk och systematisk kunskap vad gäller vilka sinnestillstånd som leder till otillräknelighet. Detta synsätt leder till ökad förutsägbarhet och rättssäkerhet.⁸⁵

5. Analys

Det finns en gemensam uppfattning att ett samhälle inte bör straffa de personer som saknat förmåga att skapa sig en realistisk uppfattning av verkligheten och inte förstått innebörden av sin handling. I svensk gällande rätt föreligger ingen straffrättslig skillnad mellan otillräknelighet och tillräknelighet för straffansvar. Istället beaktas detta vid valet av påföljd och för de personer som är mest psykiskt sjuka föreligger ett fängelseförbud. I Norge ges däremot inget utrymme för att döma en otillräknelig person till straffansvar. Det finns däremot en möjlighet att överföra denna person till rättspsykiatrisk tvångsvård om det föreligger hot mot samhället. Trots dessa skillnader går det att jämföra tillräknelighetsbedömningen i både norsk och svensk rätt även om bedömningen alltså i svensk rätt görs i påföljdsledet.

⁸¹ NOU 2014:10 s. 49.

⁸² NOU 2014:10 s. 418.

⁸³ NOU 2014:10 s. 419.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Andenæs, Rieber-Mohn, Sæther (2016) s. 307 f.

Den svenska regeln om tillräknelighet stadgade före Brottsbalken att en lagöverträdare som begått ett brott i ett psykotiskt tillstånd skulle vara straffri. Däremot efterlystes en möjlighet att precisera gruppen som skulle anses fria från straffansvar på grund av otillräknelighet. Det löstes genom införande av ett krav på orsakssamband mellan den brottsliga gärningen och abnormtillståndet hos gärningspersonen. Det kan alltså konstateras att denna regels utformning påminner om den blandade principen som framkommer i norska förarbeten som behandlar tillräknelighetsläran.

Det norska tillräknelighetskravet baseras på den medicinska principen vilket innebär att det är sjukdomstillståndet hos den tilltalade som ensamt avgör om den tilltalade var otillräknelig vid handlingstidpunkten. Rätten tar för denna bedömning hjälp av sakkunniga inom psykiatri. Kan det konstateras att det vid handlingstidpunkten föreligger en psykisk sjukdom eller ett sinnestillstånd som medför otillräknelighet i lagens mening utesluts straffansvar.

De norska utredningarna anser till skillnad från svensk rätt att en psykisk sjukdom påverkar hela sinnet och att det därför inte behövs ställas ytterligare krav på kausalitet mellan handlingen och sjukdomen. Ingen kan med säkert svara på vad det är hos en tilltalad som medför att hon begår den brottsliga gärningen och vid osäkerhet ska situationen tolkas till den tilltalades fördel. Det finns däremot ett motargument i utredningen som riktar kritik mot den medicinska principen och anser att det finns situationer där en tilltalad har en psykisk störning som enbart påverkar en liten del av sinnet och att det därav är oproportionerligt att hålla den tilltalade fri från straffansvar. Norsk rätt anser ändå att det krävs en viss tyngd av symptom för en psykos, för att otillräknelighet ska föreligga. En person som medicinerar mot sjukdom av psykotisk karaktär kan alltså betraktas som tillräknelig vid handlingstidpunkten eftersom medicineringen avhjälpt symtomen för sjukdomen.

Sverige har behållit kausalitetskravet sedan 1945 och inte övergett detta. Det är fortfarande en förutsättning att det föreligger kausalitet mellan abnormtillståndet och handlingen för att regeln om fängelseförbud ska kunna tillämpas. Det abnormaltillståndet måste vara av viss art och grad samt påverka

den tilltalades handlingsskäl. Är den psykiska störningen inte tillräckligt allvarlig så ett kausalsamband inte kan styrkas, får fängelse utdömas.

Även om det alltså i norsk rätt inte uppställs något krav på kausalitet i lagtexten beaktar norsk rätt trots allt symptomtyngden av det psykiska tillståndet. Detta bör kunna tolkas som om det indirekt föreligger ett kausalitetssamband även i norsk bedömning av tillräknelighet.

Kritiken som framfördes i utredningen efter Breivik-rättegången 2014 var att sakkunniga inom psykiatrin hade för stort inflytande på tillräknelighetsbedömningen. Det som framkom var bland annat att begreppet *psykotisk* inom psykiatrin även omfattar de personer där medicineringen medfört att det inte längre finns något utmärkande symtom, samtidigt som den rättsliga definitionen av *psykotisk* tar sikte på graden av symtom vid handlingstidpunkten. Det kan leda till att flera personer betraktas som otillräkneliga eftersom sakkunniga har ett stort inflytande över bedömningen. Utredningen kom fram till att den medicinska principen ska fortsätta att ligga till grund för bedömningen av tillräknelighet men att deras uppgift istället ska vara att förklara sjukdomstillståndet och utmärkande symtom för denna, inte huruvida gärningspersonen är tillräknelig eller inte. Det framfördes också att den medicinska principen, jämfört med den psykologiska och blandade principen faktiskt utgår från empirisk och systematisk kunskap. Andenæs underströk, att det är en orimlig uppgift för en domstol att bedöma huruvida gärningspersonen förstod innebörden av sin handling. Denna bedömning behöver inte ske inom den medicinska principen eftersom det är sjukdomstillståndet som beaktas och inte det psykologiska hos den tilltalade.

Den positiva skolan som Olof Kinberg var en stark förespråkare av, medförde att tillräknelighet togs bort för straffansvar. Grundtanken i denna straffrättsteorin var att begreppet *straff* skulle avskaffas och att termer såsom ansvarsförmåga, tillräknelighet och skuld var metafysiska begrepp som inte hörde hemma i ett straffrättssystem. Det som var av vikt var att påföljden som utdömdes var ändamålsenlig för situationen och för lagöverträdarens eventuella vårdbehov. Individualprevention stod alltså i centrum där syftet var att motverka att just denna gärningsperson skulle begå ytterligare brott.

Brottsbalken införde ett absolut fängelseförbud för otillräkneliga lagöverträdare och regeln möttes av stark kritik, eftersom regeln kunde leda till otillfredsställande resultat. En gärningsperson som begått ett allvarligt brott kunde inte dömas till fängelse om hon var otillräknelig när hon begått brottet. Skulle hon sedan vid domstillfället vara tillräknelig, var det inte möjligt att överlämna till rättspsykiatrisk vård. Påföljderna som i den situationen kunde utdömas var skyddstillsyn eller villkorlig dom. Lagändringen 2008 tillgodosåg delvis kritiken genom att upphäva det absoluta fängelseförbudet och införa en regel som istället fungerade som en presumtion mot fängelse. Idag är det alltså möjligt att döma en otillräknelig gärningsperson om synnerliga skäl föreligger. Har brottet ett högt straffvärde och gärningspersonen ett begränsat behov av vård kan fängelse utdömas. Om detta inte är fallet ska en gärningsperson som lider av en allvarlig psykisk störning inte dömas till fängelse om hon saknar förmågan att värdera omvärlden på ett realistiskt sätt.

Utredningen *Psykiatrin och lagen* från 2012 kritiserar Sveriges avsaknad av ett tillräknelighetskrav. Det framförs bland annat att uppsåtskravet för gärningsperson som begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning för lätt kan anses uppfyllt eftersom en dömd person kan överlämnas till rättspsykiatrisk vård som påföljd. Det innebär en rättsosäkerhet eftersom föremålet för uppsåtsbedömningen då istället styrs av den tilltalades vårdbehov när bedömningen egentligen ska syfta till att bevisa den subjektiva skulden.

Samtliga utredningar som behandlat tillräknelighetsläran kring psykiskt sjuka lagöverträdare anser fortfarande att det inte är rimligt att en person som helt saknar en realistisk uppfattning av verkligheten och som inte heller förstår innebörden av sin handling kan hållas straffrättsligt ansvarig. Kritiken har tagit avstamp i uppfattningen om att en sådan regel underminerar skuldprincipen och att det på denna grund bör återinföras ett tillräknelighetskrav i ansvarsledet, som en brottsförutsättning.

Rättsapparaten har befogenhet att utdöma straff och föremålet för ett straffrättssystem har under historien varit olika. Både Norge och Sverige har beaktat allmänprevention, individualprevention i sitt lagstiftningsarbete samt understrukit hur synen på determinism och indeterminism problematiserar hur tillräknelighetsläran ska utformas. Denna problematik grundar sig i att det inte

finns någon vetenskaplig förklaring till varför människor begår vissa gärningar, om det är av hennes fria vilja eller om omständigheterna redan är förutbestämda.

6. Avslutande kommentar

Vad betyder det att ha kontroll över sina handlingar och uppfatta verkligheten på ett realistiskt sätt? Tillräknelig är den som är tillräckligt frisk för att uppfatta verkligheten och förstår innebörden av sina handlingar. Otillräknelig är den som saknar en sådan förmåga. Denna uppsats har sökt att svara på frågorna varför Sverige inte uppställer något krav på tillräknelighet för straffansvar? och, hur kravet på tillräknelighet ser ut i Norge jämfört med i Sverige?

På den första frågan kan vi konstatera att Sveriges Brottsbalk tillkom med inspiration av den positiva straffrättsskolan där en psykisk sjukdom inte skulle påverka huruvida gärningspersonen var straffrättsligt ansvarig för brottet. Straffrihetsregeln togs bort och istället införde Brottsbalken ett absolut fängelseförbud, som senare ändrades till ett relativt fängelseförbud för gärningspersoner som begått ett brott under inflytande av en allvarlig psykisk störning. Även om Sverige dömer allvarligt psykiskt sjuka lagöverträdare till straffrättsligt ansvar sker ändå en särbehandling av dessa personer genom fängelseförbudet.

I ett försök att svara på den andra frågan har denna uppsats jämfört Sverige och Norge tillräknelighetskrav. Det är onekligen ett mycket problematiskt område inom straffrätten där många olika intressen är involverade: Brottsoffret, gärningspersonen, psykiatrin, rättsväsendet, allmänhetens säkerhet, viljan att anse människan som deterministisk och viljan att anse att människan är indeterministisk. Den främsta skillnaden länderna emellan är att Norges uppställer tillräknelighet som ett krav för straffansvar medan Sverige istället beaktar tillräkneligheten i påföljdsledet. I Norge baseras regeln om tillräknelighet på den medicinska principen och det är enbart den tilltalades sjukdomstillstånd som är av intresse för bedömningen. Sverige beaktar domstolen gärningspersonens tillräknelighet vid valet av påföljd. Det måste

föreligga ett kausalitetssamband mellan det abnormala tillståndet hos den tilltalade och den brottsliga gärningen, för att regeln om fängelseförbud ska kunna tillämpas.

Andenaes hävdar att det är omöjligt att bedöma varför en människa begår vissa handlingar och att ett rättsväsen inte bör ställa sig dessa frågor. Med tillräknelighet som ett krav för straffansvar undgår den norska rätten att ta ställning till det svåraste frågan: om den tilltalade förstod innebörden och hade kontroll över sin handling. Det bör dock understrykas att den norska regleringen utsatts för kritik efter Breivik-rättegången. Tingsrätten dömde Breivik tillräknelig trots motstridiga utlåtanden från sakkunniga inom psykiatrin. Det är möjligt att tänka sig att den norska tingsrätten såg det svårt att anse Breivik otillräknelig med tanke på den förödelse terrorattentatet innebar eftersom Breivik då skulle gå fri från straffrättsligt ansvar.

Argumentet att avsaknad av tillräknelighet för straffansvar underminerar skuldprincipen bör snart ha urholkats eftersom det återkommit men inte inneburit någon förändring under de femtio år som Brottsbalken varit i kraft. Utredningen från 2012 har vad vi vet, inte lett till något införande av tillräknelighet för straffansvar. Kanske är det så att Sverige betraktas som ett icke civiliserat land, som Andenaes vill hävda, eller så har Sverige helt enkelt hittat en fjärde väg för tillräknelighetsläran.

Bilaga A

§ 44 SL (Första lydelsen i 1902-års strafflag)

En handling er ikke strafbar, naar den Handlende ved dens foretagelse ikke var tilregnelig paa grund af mangelfuld udvikling af sjælsevnerne eller svækkelse eller sygelig forstyrrelse af disse eller formedelst tvang, overhængende fare eller nogen særegen sjælstilstand.

§ 44 SL (Efter lagändringen 1929)

En handling er ikke straffbar, når gjerningsmannen ved dens foretagelse var sinnssyk eller bevisstløs.

§ 44 SL (Lydelsen i 1902 efter ändring 1997, trädde i kraft 2002)

Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke.

Det samme gjelder den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad.

Kap 3 § 20 SL (Nuvarande lydelse)

For å kunne straffes må lovbrøteren være tilregnelig på handlingstidspunktet. Lovbrøteren er ikke tilregnelig dersom han på handlingstidspunktet er

- a) under 15 år,
- b) psykotisk,
- c) psykisk utviklingshemmet i høy grad, eller
- d) har en sterk bevissthetsforstyrrelse.

Bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus, fritar ikke for straff.

Bilaga B

5 kap 5§ Strafflagen

§ 5 Gärning, som begås av den, som är avvita, eller vilken förståndets bruk genom sjukdom eller ålderdomssvagheter, är berövat, vare strafflös.

1921 (Reviderad formulering Strafflagen)

5 §. Gärning, som begås av den, som är avvita, eller vilkens förståndets bruk, genom sjukdom eller ålderdomssvagheter, är berövat, *vare* strafflös
Har någon, utan egen skuld, råkat i sådan sinnesförvirring, att han ej till sig visste; *vare* och gärning, den han i det medvetlösa tillstånd förövar, strafflös.

1946–1964 (Strafflagen – Brottsbalken)

5 §. Ej må någon fällas till ansvar för gärning, som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.
Den som, utan eget vållande, tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han var från sina sinnens bruk skall inte straffas.

33 kap. 2§ BrB

Om nedsättning och uteslutning av påföljd

För brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, må ej tillämpas annan påföljd än överlämnande till särskild vård eller, i fall som angives i andra stycket, böter eller skyddstillsyn.

30 kap. 6§ BrB

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning får inte dömas till fängelse. Om rätten i ett sådant fall finner att inte heller någon annan påföljd bör ådömas, skall den tilltalade vara fri från påföljd.

30 kap 6§ (Nuvarande lydelse)

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,
2. om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård,
3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt
4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.

Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck Sverige

KungL Maj:ts Proposition nr 10 år 1962 Med förslag till Brottsbalk

Prop. 1990/91:58 Om psykiatrisk tvångsvård, m.m.

Prop. 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

SOU 1942:59 Straffberedningens betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m.m.

SOU 1984:64 - Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten

SOU 1996:185 Straffansvarets gränser

SOU 2002:3 Psykisk störning, brott och ansvar

SOU 2012:17 Psykiatrin och lagen - tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd

Offentligt tryck Norge

Innst. O. Nr. 34 (1996-1997) Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner.

NOU 1974:17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner

NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming
Straffelovkommisjonens delutredning I

NOU 1990:5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner
Straffelovkommisjonens delutredning IV

NOU 2014:10 Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern

Ot.prp.nr.87 (1993-1994) Om lov om endringer i straffeloven mv.
(strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

Straffelovens ikraftsettingslov 2015 hefte 6

Betänkande

Belfrage, Henrik, Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd, (SOU 2012:17)

Elektroniska källor

Gröning, Linda 'Tilregnelighet og utilregnelighet: begreper og regler, nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab,< <https://tidsskrift.dk/NTfK/article/view/71818>>, besökt 2018-12-22.

Artiklar

Andenæs, Johs, 'Grunnlaget for utilregnelighetsreglene', Justis- og politidepartementet 1971

Belfrage, Henrik: 'Nymoralismen i svensk straffrättsdebatt', 'Tidsskrift för rättssociologi, vol 3 Nr 3, 1986

Strahl, Ivar: 'Olof Kinberg.', SvJT 1960 s. 380

Litteratur

Andenæs, Johannes Bratt, Rieber-Mohn, Georg Fredrik, Sæther, Knut Erik *Alminnelig strafferett*, 6. utg., Universitetsforlaget, Oslo, 2016

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Femte upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017

Kinberg, Olof, *Om den s.k. tilrækneligheten.*, Stockholm, 1914

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018

Zweigert, Konrad & Kötz, Hein, *Introduction to comparative law*, 3. rev. ed., Clarendon, Oxford, 1998

Rättsfall

RG 2012 s. 1153

